

ALL IN FOR INTEGRATION

NIEM 1. izvērtējums: Vai tuvojamies sistēmiskam integrācijas atbalstam? Latvijas piemērs

Agnese Lāce

Andris Šuvajevs

Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS

2020. gada jūnijs

Projekts tiek īstenošs ar Eiropas Savienības Patvēruma,
migrācijas un integrācijas fonda atbalstu.

Kultūras ministrija

Projekta līdzfinansējumu nodrošina Latvijas Republikas
Kultūras ministrija.

Autori: Agnese Lāce, Andris Šuvajevs (PROVIDUS)

Autortiesības © 2020 Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS
Neviena šā ziņojuma daļa nedrīkst tikt atveidota vai citēta, nenorādot atsauci
uz ziņojuma nosaukumu un autoriem. Visas tiesības rezervētas.

Ziņojuma elektronisko versiju iespējams lejupielādēt vietnēs
www.forintegration.eu un www.providus.lv.

Autori uzņemas pilnu atbildību par ziņojumā izteiktajiem viedokļiem. Autoru
viedoklis nav uzskatāms par Eiropas Komisijas vai Latvijas Republikas Kultūras
ministrijas viedokli.

Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS
Alberta iela 13, Rīga, Latvia
e-pasts: info@providus.lv
www.providus.lv

Ievads

Šis ziņojums par starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrāciju Latvijā ir balstīts 14 ES dalībvalstīs veiktā izvērtējumā par bēgļu uzņemšanas un integrācijas politiku, kas veikts projektā “Nacionālais integrācijas izvērtējuma mehānisms” (*National Integration Evaluation Mechanism - NIEM*).

NIEM ir sešus gadus ilgs starptautisks projekts, kura mērķis ir sagatavot galvenos integrācijas jomas dalībniekus 14 ES dalībvalstīs, lai labāk risinātu pašreizējās problēmas un uzlabotu starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas rezultātus.

Projekta galvenais mērķis ir stiprināt starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijā iesaistīto institūciju kompetenci. Projekta pētniecības daļā tika izstrādāts rīks, lai pārraudzītu un vispusīgi novērtētu starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrāciju un lai identificētu labās prakses piemērus integrācijas jomā un šķēršļus, kā arī novērtētu tiesību aktu un politikas izmaiņu ietekmi. NIEM ir izveidojis mehānismu starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas divgadu vispusīgam novērtējumam.

Projekta pamatā ir pieņēmums, ka jebkuras migrācijas un integrācijas politikas izveidei būtu jābalstās uz ticamiem oficiāliem datiem – statistikas, juridiskajiem, administratīvajiem, finanšu un sabiedriskās politikas datiem. Tādējādi šā projekta mērķis ir veicināt uz pierādījumiem balstītu politikas veidošanu, t. i., politikas veidošanu, pamatojoties uz zināšanām un empiriskiem pierādījumiem. NIEM sniedz pierādījumus par nepilnībām integrācijas politikā, identificē daudzsološu praksi un trūkumus dažādās valstīs, kā arī izvērtē likumdošanas un politikas izmaiņu ietekmi, kas var būt par pamatu turpmākai atbilstošas integrācijas politikas izstrādei.

Šis ziņojums ir balstīts uz otro no trim izvērtējuma kārtām. NIEM salīdzinošais Sākotnējais izvērtējums¹ un attiecīgie nacionālā līmenē

¹ Wolffhardt A., Conte C. and Huddleston T. (2019), The European benchmark for refugee integration: A comparative analysis of the National Integration Evaluation Mechanism in 14 EU countries.

ziņojumi² bija balstīti 2017. gada datos. NIEM 1. izvērtējuma ziņojumi analizē situāciju laika posmā līdz 2019. gada beigām un norāda uz nozīmīgākajām izmaiņām.³

Šis ziņojums ir adresēts valsts pārvaldes, akadēmisko un pētniecības centru, domnīcu un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kā arī visiem tiem, kas nodarbojas ar migrācijas un integrācijas jautājumiem. Mēs ceram, ka ziņojums tiks uztverts ar interesi un nodrošinās labu pamatu politikas izstrādei un zināšanu padziļināšanai par starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrāciju.

Brussels/Warsaw: MPG and IPA. The Baseline Report further elaborates on the background, objectives and methodology of NIEM and includes further references.

² See publications produced in the NIEM project here: <http://www.forintegration.eu/pl/pub>.

³ See The European benchmark for refugee integration. Evaluation 1: Summary Report 2020 here: <http://www.forintegration.eu/pl/pub>

1. Nozīmīgākās izmaiņas kopš Sākotnējā izvērtējuma: Pārvietošanas programmas nogurdinātie

Latvijas patvēruma politikas attīstība tika uzsākta līdz ar Latvijas pievienošanas Eiropas Savienības (ES) Pārvietošanas programmai 2015.gada beigās. 2015.gada septembrī Latvijas valdība apņēmās uzņemt 531 patvēruma meklētāju ES Pārvietošanas programmas ietvaros. 2015.gada decembrī tika pieņemts Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā. Rīcības plāna mērķis bija radīt tādu uzņemšanas sistēmu, kas atbilst Latvijas situācijai un kas veicinātu bēglu un personu ar alternatīvo statusu sociālekonomisko iekļaušanos.⁴ Tika pieņemti arī atbilstoši grozījumi Patvēruma likumā.⁵ Šie lēmumi iesāka virzību uz plašāku starptautiskās aizsardzības saņēmēju (turpmāk - SAS) integrācijas atbalstošu aktivitāšu izstrādi un ieviešanu, un vairāki no ieviestajiem atbalsta pasākumiem ir pieejami arī šobrīd. Taču patvēruma pieprasījumu skaita sarukums, kā arī arvien biežāk novērojamā SAS atgriešanās Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanās ir izgaismojusi nozīmīgus trūkumus pašreizējā SAS uzņemšanas un integrācijas pieejā. Šajā ziņojumā ir aprakstītas nozīmīgākās tendences un izmaiņas Latvijas patvēruma politikā pēdējos gados, kam seko padziļināta šās politikas ilgtermiņa ietekmes analīze. Ilgtermiņa ietekmi var analizēt, apskatot SAS pieredzi Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanās. Ziņojuma noslēgumā apskatīta mājokļu politika, ko iespējams uzskatīt gan par SAS integrācijas veicinošo faktoru, gan arī integrācijas sekmīguma mērījumu.

Šajā ziņojumā apskatītas izmaiņas patvēruma politikā kopš 2016.gada. Ar visaptverošu Latvijas patvēruma politikas apskatu varat iepazīties [Sākotnējā izvērtējumā](#).⁶ Lai iepazītos ar salīdzinošo ziņojumu par patvēruma politiku 15 ES dalībvalstīs, kā arī ar ziņojumiem par situāciju

⁴ [Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā](#).

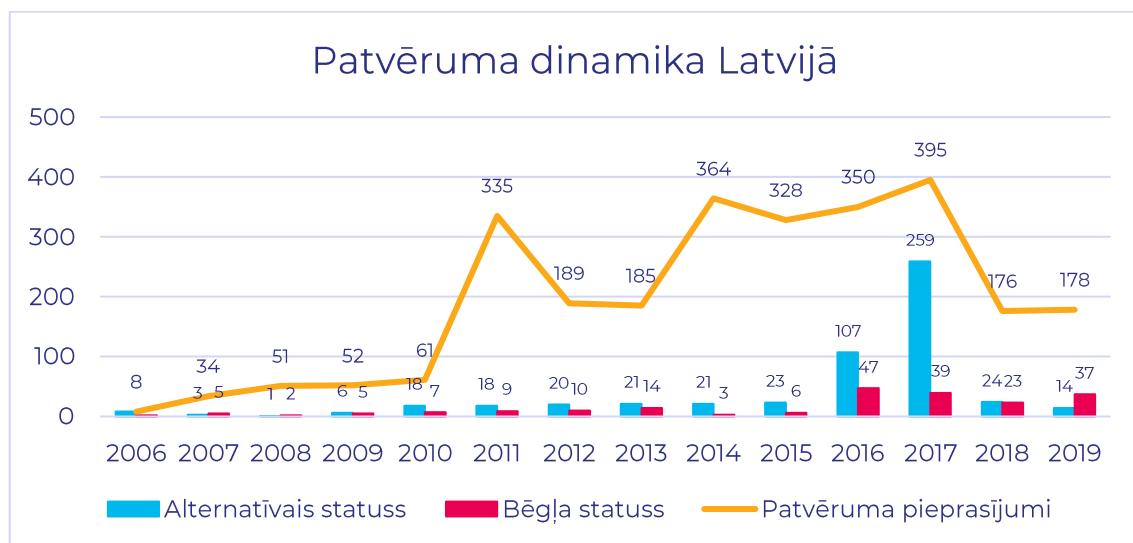
⁵ [Patvēruma likums](#).

⁶ Lāce, A., R.F.Geks. (2018) [Starptautiskās aizsardzības saņēmēju uzņemšana un integrācija. Sākotnējais izvērtējums: Latvija](#).

katrā no NIEM projekta dalībvalstīm, apmeklējiet vietni www.forintegration.eu.

Patvēruma situācija Latvijā no 2017. līdz 2019.gadam

Kā minēts, laika posmā no 2016. līdz 2018. gadam ES Pārvietošanas programmas ietvaros Latvijā ieradās patvēruma meklētāji no Grieķijas un Itālijas. Kopumā tika pārvietotas 374 personas jeb 70% no patvēruma meklētāju skaita, ko Latvijas valdība apņēmās uzņemt. Lielākā daļa pārvietoto patvēruma meklētāju bija no Sīrijas un Eritrejas. Kā redzams diagrammā, lai gan kopējais patvēruma pieprasījumu skaits šajā laika posmā nozīmīgi nepieauga, piešķirto starptautiskās aizsardzības statusu skaits gan. Visi patvēruma meklētāji, kuri Latvijā nonāca pārvietošanas rezultātā, saņēma starptautiskās aizsardzības statusu, galvenokārt - alternatīvo statusu. 2018. gadā patvēruma pieprasījumu skaits saruka par vairāk kā pusē, kā arī vērojams piešķirto starptautiskās aizsardzības statusu skaita sarukums.

Avots: [Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde](#).

Patiens, veiksmīgo patvēruma pieprasījumu proporcija ir ievērojami zemāka - 2018.gadā tikai 26.7% pieteikumu gadījumā lēmums bija pozitīvs, un 2019.gadā - 28.6% gadījumu. Salīdzinājumam, 2017.gadā, laikā, kad ES Pārvietošanas programma vēl tika aktīvi īstenota, pozitīvo lēmumu īpatsvars sasniedza pat 75.4%. Pēdējos gados patvēruma meklētāju izcelsmes valstu ziņā vērojama lielāka dažādība, un

2019.gadā lielākā daļa patvēruma meklētāju nāca no Azerbaidžānas, Krievijas, Indijas, Gruzijas un Ukrainas.⁷

Papildus pārvietošanas procesa pārtraukšanai un patvēruma pieprasījumu skaita sarukumam, valstī esošo SAS skaits samazinājies arī otrreizējās pārvietošanās dēļ. Liela daļa SAS atstāja Latviju pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas, lai pievienotos ģimenes locekļiem vai zināmām kopienām citās ES dalībvalstīs. Ir aplēsts, ka līdz pat 90% to SAS, kuri ieradās Latvijā ES Pārvietošanas programmas ietvaros, laikā no 2016. līdz 2018.gadam, ir devušies prom no Latvijas uz Vāciju, Zviedriju vai citu ES valsti. Otrreizējā pārvietošanās ir bijusi izaicinājums vairākās ES valstīs, kad SAS pārvietojas starp vienas valsts reģioniem vai dodas uz citām dalībvalstīm. Latvija un pārējās Baltijas valstis nebija izņēmums. Taču tas bija tikai laika jautājums līdz brīdim, kad jaunās uzņemošās valstis identificēja otrreizējo pārvietošanos un centās atgriezt SAS viņu pirmajā patvēruma valstī, saskaņā ar Dublinas vienošanos. Iekšlietu ministrijas dati liecina, ka no 2017. līdz 2019.gadam Valsts robežsardze saņēma 122 pieprasījumus SAS atpakaļuzņemšanai. Līdz 2019.gada jūlijam, 30 personas ir tikušas atgrieztas Latvijā.⁸ Šis skaits neiekļauj tos SAS, kuri Latvijā atgriezās brīvprātīgi uz pastāvīgu dzīvi vai īslaicīgi, lai atjaunotu viņu starptautiskās aizsardzības statusu un ar to saistītos dokumentus. Otrreizējās pārvietošanās iemesli un sekas detalizēti apskatīti šā ziņojuma otrajā daļā.

Rīcības plāns un nozīmīgākās pārmaiņas kopš 2016.gada

Kā minēts iepriekš, līdz ar Latvijas pievienošanos ES Pārvietošanas programmai, 2015.gada decembrī Latvijas valdība pieņēma Rīcības plānu personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā (turpmāk - Rīcības plāns). Rīcības plāns veica vairākus uzdevumus: tajā tika sniegts visaptverošs pārskats par SAS jau pieejamo atbalstu, uzdoti papildu uzdevumi un funkcijas valsts iestādēm, ierosināts koordinācijas mehānisms plāna ieviešanas uzraudzībai un noteikti skaidri sasniedzamie rezultāti. Iekšlietu

⁷ PMLP. [Patvēruma meklētāji](#).

⁸ [Par Sīrijas pilsonu ģimenēm, kam Latvijas Republikā piešķirta starptautiskā aizsardzība \(papildināta ar iestāžu atbildēm\)](#)

ministrijas pārraudzībā tika noteikta uzņemšanas fāze, savukārt Labklājbas ministrija tika noteikta par atbildīgo iestādi sociālekonominiskās iekļaušanās posma uzraudzībai. Šajās ministrijās tika izveidotas darba grupas starpinstitucionālās koordinācijas veicināšanai Rīcības plāna ieviešanas laikā. Līdz 2019.gada vidum Labklājības ministrijas izveidotās darba grupas tikšanās notika reizi trijos mēnešos, kļūstot par politikas jomu integrācijas (mainstreaming) labās prakses piemēru NIEM projekta izvērtējumā. Neskatoties uz to, kā redzams attēlā, SAS iekļaušanās politikas jomu integrāciju vēl nepieciešams būtiski uzlabot.

1.izvērtējums: Politikas jomu integrācija

Skalā '0' apzīmē vismazāk labvēlīgo regulējumu un '100'- vislabvēlīgāko regulējumu.
Datu analīze: Migration Policy Group, Brisele. Datu vizualizācija: Institute of Public Affairs, Varšava.

Lai gan ikviens valdība kopš 2016.gada ir stingri norādījusi, ka Rīcības plāna ieviešana turpināsies arī pēc ES Pārvietošanas programmas noslēgšanās un attieksies uz visiem SAS, ir vērojams zināms atslābums attiecībā uz SAS integrācijas politikas koordināciju un ieviešanu. Labklājības ministrijas organizētā darba grupa pēdējo reizi tikās 2019.gada jūnijā. Koordinācijas centienu apsīkums sakrita ar politiskās vadības maiņu lekšlietu un Labklājības ministrijās - abās vadības grožus pārņēma jaunās politiskās partijas KPV.LV ministri. KPV.LV attieksmi starptautiskās aizsardzības jomā raksturo populistiskas, pat negatīvi noskaņotas pozīcijas.⁹ Tas nozīmē, ka, lai arī līdz ar Rīcības plāna izstrādi tika uzsākta labi koordinētas, visaptverošas piejas SAS uzņemšanai un integrācijai izveide, patvēruma politika joprojām ir pakļauta prioritāšu maiņai politiskās vadības līmenī. Par piemēru tam kalpo diskusijas par

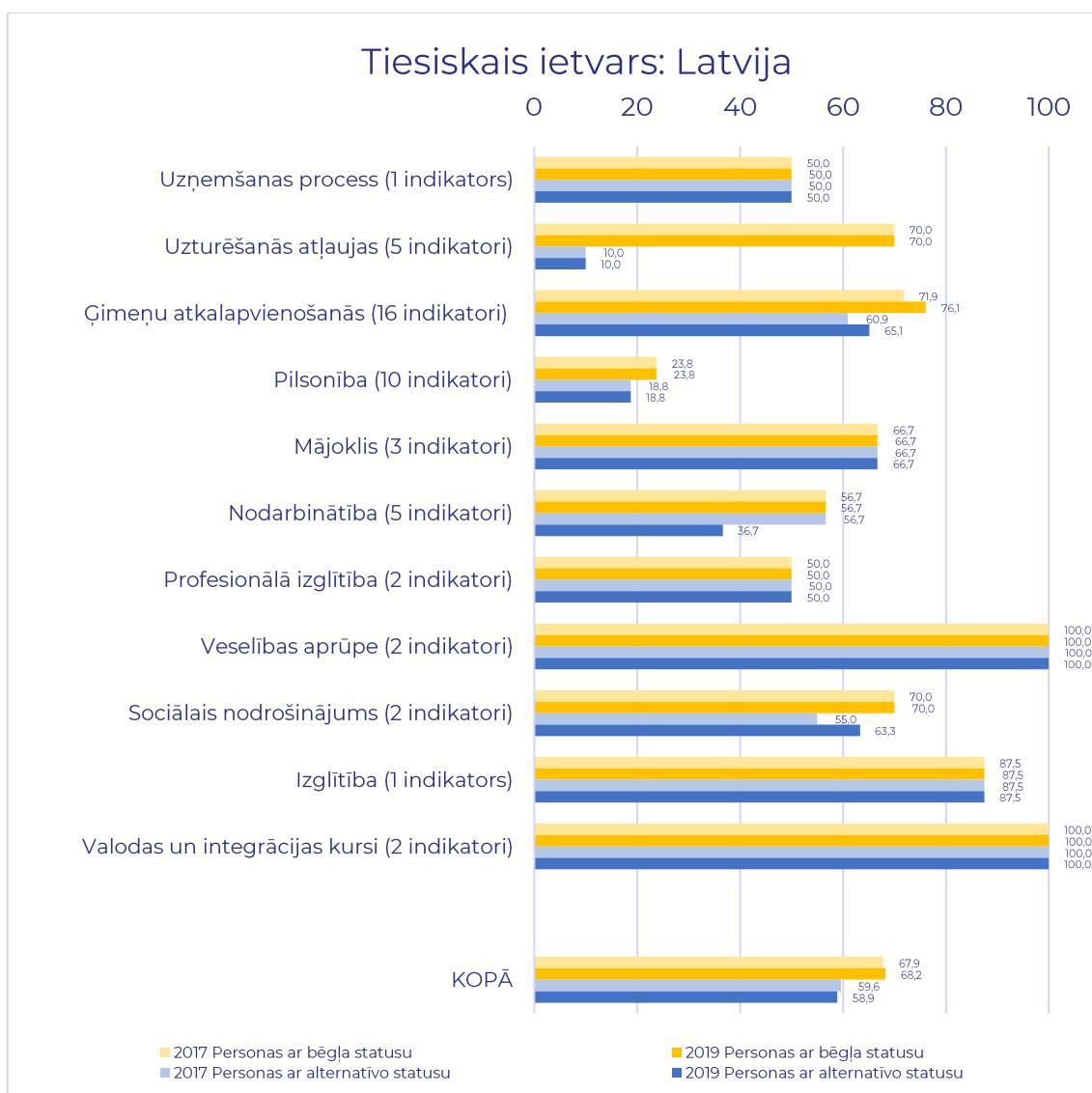
⁹ [Uz Latviju izraidītajiem bēgliem iesaka kļūt par ubagiem, Muceniekos atļauju palikšanai ES gaida neliels skaits bēglu, centrs aizpildīts par 10%](#)

atbalstu tiem SAS, kuri atgriezušies Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanās.

Papildus ziņojumā apskatītajā laika periodā ieviestajiem koordinācijas mehānismiem, sekojošie faktori ir radījuši izmaiņas NIEM projektā piešķirtajam vērtējumam Latvijai:

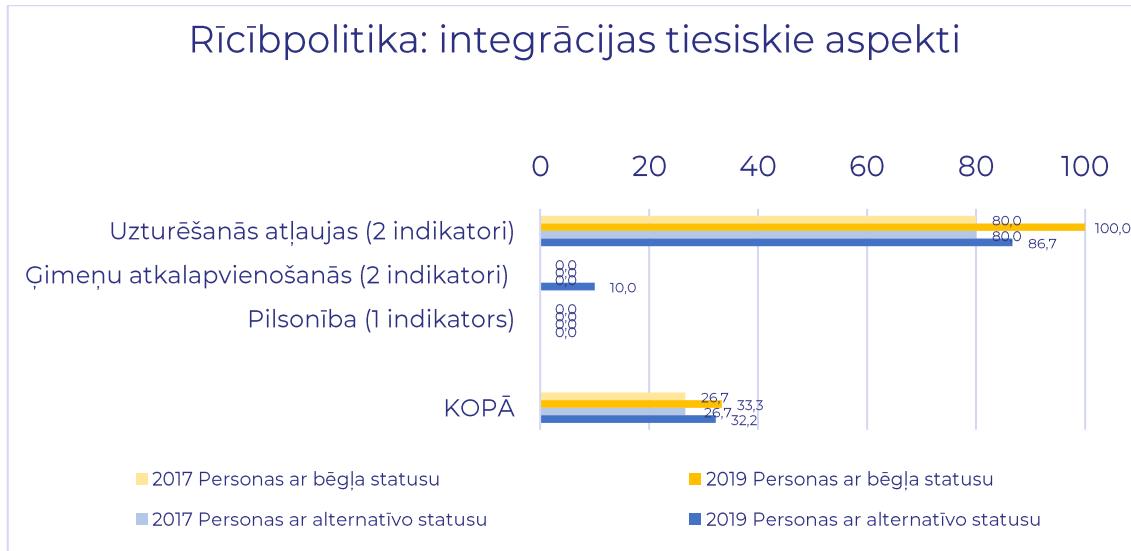
- Kopš 2016.gada otrās puses, ja pirmais patvēruma pieteikums ir veiksmīgs, SAS nav jāmaksā valsts nodeva par uzturēšanās atļauju. Personām ar alternatīvo statusu ir jāsedz šīs izmaksas, bet to apmērs nav tāds, lai radītu šķēršļus uzturēšanās atļaujas iegūšanai.
- Ir samazinātas izmaksas SAS ģimeņu apvienošanai, īpaši personām ar alternatīvo statusu. Taču valsts nodevas joprojām ir augstas, ņemot vērā SAS piešķirto finansiālo atbalstu, tāpēc var radīt šķēršļus veiksmīgai ģimeņu apvienošanas procesa norisei.
- Nozīmīgas pārmaiņas laika posmā no 2017. līdz 2019.gadam notika attiecībā uz patvēruma politikas ieviešanu un koordināciju saskaņā ar Rīcības plānā iekļautajām strātēģijām SAS sociālekonomiskās iekļaušanās veicināšanai.
- Līdzdalību darba tirgū veicināja Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) īstenotais divu gadu projekts, kura mērķauditorija bija tieši patvēruma meklētāji un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Projektā tika sniegts gan informatīvs atbalsts, gan arī individuālas konsultācijas un atbalsts, lai iesaistītu SAS nodarbinātību veicinošos pasākumos, piemēram, subsidētā nodarbinātība, apmācības darba vietā, apmaksāts sabiedriskais darbs u.c.

Tiesiskais ietvars: Latvija

Datu analīze: Migration Policy Group, Brisele.

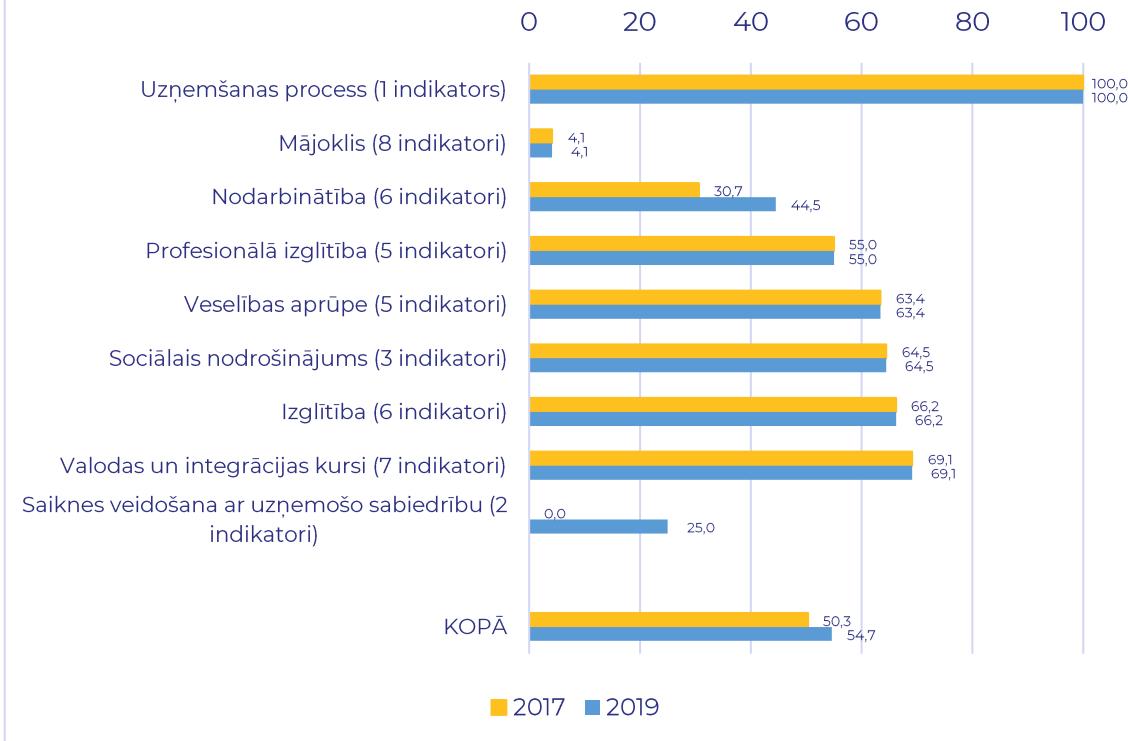
Rīcībpolitika: integrācijas tiesiskie aspekti

Datu analīze: Migration Policy Group, Brisele.

- Sabiedrības integrācijas fonds (SIF) ievieš projektu, kura mērķis ir veicināt diskriminācijas riskam pakļauto grupu locekļu iekļaušanos darba tirgū. Projektā tiek uzrunātas un atbalstītas personas, kuras pakļautas diskriminācijas riskam vecuma, dzimuma, etniskās piederības vai invaliditātes dēļ, kā arī tiek īstenota informatīva kampaņa sabiedrības informētības un izpratnes veicināšanai. 2018.gadā projekta kampaņas 'Atvērtība ir vērtība' ietvaros tika prezentēts video, kurā tika atspoguļota darbadevēju pieredze un saredzētā pievienotā vērtība, nodarbinot SAS. Šīs kampaņas mērķis ir izcelt dažādības un atvērtības vērtību, uzrunājot darba devējus, jauniešus un sabiedrību kopumā.
- Jaunā mūžizglītības veicināšanas projektā SAS ir norādīti kā viena no mērķa grupām. Tas nozīmē plašāku piekļuvi profesionālās izglītības iespējām īpaši tajās nozarēs, kurās identificēts darbaspēka trūkums. Taču lielākā daļa mūžizglītības programmas kursu norit latviešu valodā, kas nozīmē, ka faktiski tie pieejami vien mazai daļai SAS.
- Izglītības un zinātnes ministrija sadarbojas ar reģionālajām izglītības pārvaldēm un skolu vadību, lai atbalstītu mācību iestādes darbā ar starptautisko aizsardzību saņēmušajiem bērniem un jauniešiem. Tomēr jāatzīmē, ka šī sadarbība nereti tiek uzsākta tikai tad, kad kādā skolā vai pašvaldībā ir identificēta vajadzība pēc specifiska atbalsta, nevis proaktīvi sagatavojot visas mācību iestādes.
- Attiecībā uz piekļuvi veselības aprūpes pakalpojumiem, bēgliem un personām ar alternatīvo statusu tā ir līdzvērtīga vietējiem iedzīvotājiem attiecībā uz neatliekamo medicīnisko palīdzību. Ja tiks ieviests jaunais veselības aprūpes finansēšanas modelis, tad piekļuve veselības aprūpei būs atkarīga no SAS nodarbinātības statusa.

Rīcībpolitika: integrācijas sociālekonomiskie un sociālkulturālie aspekti

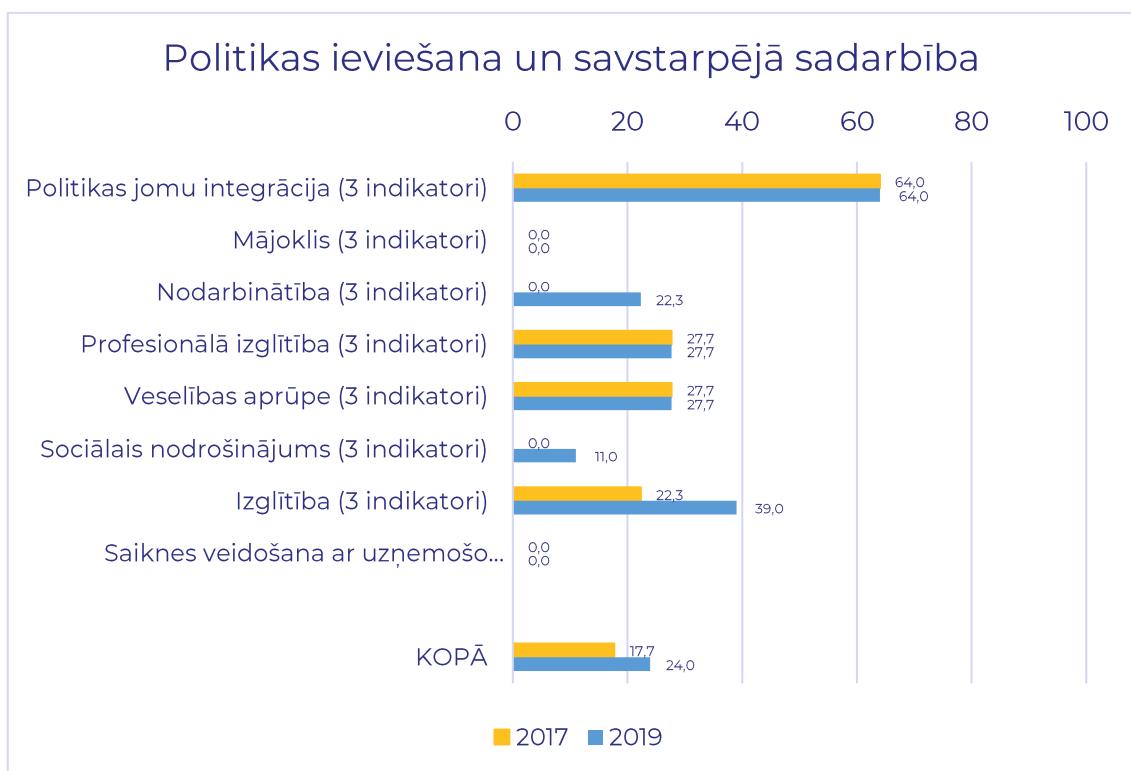

Datu analīze: Migration Policy Group, Brisele.

Līdz ar Rīcības plānu ir tikušas ieviestas vairākas integrācijas atbalsta aktivitātes, kuras joprojām tiek nodrošinātas. Pirmkārt, sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojums, kas pieejams 3 mēnešus patvēruma procesa laikā un 12 mēnešus pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas. Šo pakalpojumu ir nodrošinājušas divas nevalstiskās organizācijas (NVO) iepirkuma rezultātā, un pašreizējais pakalpojuma sniedzējs ir Latvijas Sarkanais krusts (LSK).¹⁰ Otrkārt, NVA uzsāka mērķētu darbā iekārtošanas pakalpojumu sniegšanu, kā arī īstenoja pilotprojektu latviešu valodas mentora pakalpojuma nodrošināšanai darba vietā.¹¹ Taču abas šīs aktivitātes tiek nodrošinātas projektu veidā, un sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojums var netikt nodrošināts pēc 2022.gada, savukārt NVA projekts tiks noslēgts 2020.gada decembrī.

¹⁰ Vairāk par pakalpojumu iespējams uzzināt šeit: [Sociālekonomiskais atbalsts patvēruma meklētājiem un personām ar bēgla vai alternatīvo statusu](#).

¹¹ Vairāk par NVA sniegto atbalstu SAS var uzzināt šeit: [Nodarbinātības Valsts aģentūra](#).

Datu analīze: Migration Policy Group, Brisele.

Tātad, neskaitoties uz uzlabojumiem, daļa SAS integrācijas atbalsta aktivitātes joprojām tiek nodrošinātas projektu veidā, nesistemātiski vai to izstrādē nav ņemtas vērā SAS specifiskās vajadzības, kā piemēram, ar mūžizglītības iespējām. Turklat, joprojām pastāv nozīmīgas atšķirības starp bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu attiecībā uz katrai no grupām pieejamo atbalstu piešķirtās uzturēšanās atļaujas dēļ (bēgļi saņem pastāvīgās, bet personas ar alternatīvo statusu - termiņuzturēšanās atļaujas). Tāpat bēgļu ceļš līdz pilsonībai ir īsāks (pieci gadi 10 gadu vietā), viņi var pieteikties ģimenes apvienošanai tūlīt, nevis gaidot 2 gadus, un atšķiras valsts un pašvaldību sniegtais atbalsts, tajā skaitā pabalstu veidā. Personas ar termiņuzturēšanās atļauju nevar saņemt valsts ģimenes pabalstu, pabalstu par ģimenes locekļa ar invaliditāti kopšanu, u.tml.¹² Sistemātiskas pieejas trūkums un atšķirības dažādu SAS grupu pieejamajā atbalstā ir vēl izteiktāk redzamas un pat pastiprinātas gadījumos, kad personas atgriežas

¹² [Kāds atbalsts pieejams patvēruma meklētājiem.](#)

Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanās. Tas plašāk aprakstīts nākamajā nodalā.

2. Piekļuve atbalstam ilgtermiņā: atgriešanās pēc otrreizējās pārvietošanās

Liela daļa SAS, kuri saņēma starptautisko aizsardzību Latvijā laika posmā no 2016.-2018.gadam, atstāja Latviju drīz pēc statusa saņemšanas, lai dotos uz citu ES dalībvalsti, pieteiktos patvērumam tur vai apvienotos ar savu ģimeni bez nodoma legalizēt savu uzturēšanos jaunajā mērķa valstī. Informācija par otrreizējo pārvietošanos no Latvijas uz Vāciju vai Zviedriju ir balstīta anekdotiskos piemēros un stāstos, ar ko dalījās tie SAS, kuri atgriezās Latvijā. Taču, kā minēts iepriekš, tiek lēsts ka teju 90% personu, kuras saņēma starptautisko aizsardzību Latvijā šajā laika posmā, devās uz ārvalstīm. LSK ziņojumā par sniegtajiem sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumiem norādīts, ka laika periodā no 2018.gada 1.jūnija līdz 2019.gada 30.novembrim 123 no 191 jeb 65% klientu lietu tika pārtrauktas, jo SAS bija atstājis valsti.¹³

Sākotnējā ziņojumā bija identificēti vairāki otrreizējās pārvietošanās iespējamie iemesli. Nozīmīgākie no tiem bija sekojošie: (1) lielākā daļa ES Pārvietošanas programmas rezultātā ieradušos SAS aprakstītajā laika posmā saņēma alternatīvo statusu, kuru piešķir uz vienu gadu ar iespēju pagarināt, kas var radīt nestabilitātes un nedrošības sajūtu; (2) alternatīvā statusa saņēmēji arī saņem pagaidu uzturēšanās atlauju, kas, savukārt, nozīmē ierobežotu piekļuvi valsts un pašvaldību atbalstam, piemēram, valsts ģimenes pabalstam; (3) ikmēneša pabalsts - 139 EUR pirmajam ģimenes loceklīm un 97 EUR katram nākamajam - ir nepietiekošs, lai nodrošinātu pamatvajadzības, īpaši ņemot vērā to, ka netiek piešķirts mājokļa atbalsts; (4) turklāt, šis ikmēneša pabalsts ir pieejams tikai septiņus līdz desmit mēnešus attiecīgi personām ar alternatīvo un bēgla statusu, kas rada spiedienu iesaistīties darba tirgū pēc iespējas ātrāk un liedz veltīt pilnu uzmanību integrācijas pasākumiem, kā valodas apguve un integrācijas kursi un aktivitātes; (5)

¹³ [Biedrības "Latvijas Sarkanais Krusts" noslēguma ziņojums par sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu nodrošināšanu](#)

maz saskarsmes ar vietējo sabiedrību un etnisko vai reliģisko kopienu trūkums rada piederības trūkuma izjūtu.¹⁴ Šo apstākļu radītā nedrošība var veicināt otrreizējo pārvietošanos, taču SAS pieredze pēc atgriešanās Latvijā ir tāda pati vai vēl rūgtāka. Patiesi, atgriešanās Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanās ir radījusi apstākļus, lai pārbaudītu, cik ilgtspējīga un tālredzīga ir Latvijas patvēruma sistēma..

To SAS, kuri Latvijā atgriezušies pēc otrreizējās pārvietošanās, skaits nav liels. Saskaņā ar lekšlietu ministrijas datiem, tikai 30 cilvēki ir tikuši atgriezti Latvijā readmisijas kārtībā.¹⁵ Šis skaitlis neietver tos SAS, kuri atgriezušies Latvijā paši, bet ar bēgļiem strādājošo organizāciju rīcībā esošie dati liecina, ka kopējais skaits nav būtiski augstāks. Taču, pat reaģējot uz tik niecīgu gadījumu skaitu, nav izstrādāta skaidra sistēma, kā sniegt palīdzību un atbalstu šīm Latvijā starptautisko aizsardzību saņēmušajām personām.

2019.gada jūnijā divas sīriešu ģimenes ar maziem bērniem, kopā 11 cilvēki, tika deportēti no Vācijas uz Latviju. Ierodoties Latvijā, viņi sazinājās ar tām NVO, kas viņiem bija zināmas iepriekš saņemtā atbalsta dēļ - ar Latvijas Sarkano krustu, biedrību “Patvērums ‘Drošā māja’” un “Es gribu palīdzēt bēgļiem”. LSK šīm ģimenēm palīdzēt nevarēja, jo laika periods, kurā pieejams sociālā darbinieka un sociālā mentora pabalsts, bija jau noslēdzies.¹⁶ Biedrība “Patvērums ‘Drošā māja’” vada Informācijas centru jaunatbraucējiem un nodrošina tulka pakalpojumus ārvalstniekiem. Taču šajā situācijā arī viņu iespēja palīdzēt bija ierobežota, jo faktiski pieejamais atbalsts šādiem SAS ir ierobežots. “Es gribu palīdzēt bēgļiem” sniedza palīdzību ar finansējumu, kuru bija saņēmuši ziedojumos, vienlaikus brīdinot iesaistītās iestādes un organizācijas, ka pieejamais finansējuma apjoms

¹⁴ Detalizēts uzņemšanas un integrācijas izaicinājumu apskats pieejams šeit: Lāce, A., R.F.Geks. (2018) [Starptautiskās aizsardzības saņēmēju uzņemšana un integrācija. Sākotnējais izvērtējums: Latvija.](#)

¹⁵ [Par Sīrijas pilsonu ģimenēm, kam Latvijas Republikā piešķirta starptautiskā aizsardzība \(papildināta ar iestāžu atbildēm\)](#) 2017.gadā Valsts Robežsardze saņēma 9 readmisijas pieprasījumus no citām ES valstīm par 24 personām, kuras saņēmušas starptautisko aizsardzību Latvijā, no kurām 3 tika faktiski atgrieztas. 2018.gadā tika saņemti 22 readmisijas pieprasījumi par 60 personām, no kurām faktiski atgrieztas 14, un 2019.gadā – 16 readmisijas pieprasījumi par 38 personām, no kurām līdz 2019.gada jūlijam faktiski atgrieztas 13. Šajos datos nav iekļautas tās personas, kuras atgriezušās Latvija pašas.

¹⁶ Vienā no ģimenēm bija Vācija dzimis zīdainis, kurš līdz šim nebija saņēmis šo pakalpojumu, līdz ar to bija tiesīgs uz šo atbalstu. Zīdainai māte līdz ar to arī saņēma atbalstu, taču citi ģimenes locekļi nedrīkstēja saņemt sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumus.

ir ierobežots. Nozīmīgākie izaicinājumi, ar kuriem saskārās šīs divas sīriešu ģimenes, aprakstīti zemāk.

1. Mājoklis

Pēc ierašanās Latvijā starptautiskās aizsardzības saņēmējiem nav tiesību uzturēties Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, jo personas jau ir saņēmušas starptautiskās aizsardzības statusu, līdz ar to zaudējot patvēruma meklētāja statusu. Taču, neskatoties uz to, abām ģimenēm tika ļauts īslaicīgi uzturēties izmitināšanas centrā. Šāda faktiski nelikumīga rīcība nostāda neērtā un nestabilā situācijā visas iesaistītās puses – gan pašus starptautiskās aizsardzības saņēmējus, gan centra vadību un darbiniekus, gan organizācijas, kuras ir iesaistītas sociālā atbalsta un palīdzības sniegšanā. Neskatoties uz uzturēšanos Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, starptautiskās aizsardzības saņēmēji nevar saņemt ne materiālo atbalstu (pārtikas un higiēnas pakas), ne sociālā darbinieka un mentora konsultācijas, kas ir pieejams patvēruma meklētājiem. Nevienlīdzība starp centra iemītniekiem veicina savstarpējo attiecību spriedzi, kā arī atgriezto ģimeņu izolāciju, tādējādi radot papildu psiholoģisko spriedzi.

Iespējamais risinājums būtu grozīt Patvēruma meklētāju izmitināšanas centra nolikumu, paredzot iespēju tajā īslaicīgi atrasties arī starptautiskās aizsardzības saņēmējiem pēc atgriešanās Latvijā, nosakot konkrētu iespējamās atrašanās termiņu un to, ka priekšroka izmitināšanā vienmēr būs patvēruma meklētājiem, nevis tiem, kuriem statuss jau piešķirts. Centra izmantošana šādās pagaidu ārkārtējās situācijās būtu saprātīga un iespējama, nemot vērā, ka līdz ar pievienošanos ES Pārvietošanas programmai Centrā tika uzcelta vēl viena ēka, lai palielinātu Latvijas uzņemšanas kapacitāti, kā arī radītu papildu iespējas sociālekonomiskās iekļaušanās veicināšanai. Pašreizējā centra kapacitāte ir 400 personas¹⁷, taču 2019.gadā lielākais vienlaicīgi tur mītošo personu skaits bija 80¹⁸. Tātad, tur ir pieejamas telpas un nepieciešamā infrastruktūra.

¹⁷ PMLP. [Patvēruma meklētāju centrs](#).

¹⁸ PMLP. [Patvēruma meklētāju skaits](#).

Šis risinājuma variants nav bijis pieņemams politikas veidotājiem un pat radījis domstarpības divu SAS uzņemšanu un sociālekonomisko iekļaušanos uzraugošo ministriju starpā. Iekšlietu ministrija, kuras uzdevums ir nodrošināt labi organizētu patvēruma meklētāju uzņemšanu un patvēruma procesa norisi, uzstāj, ka atgriezušos SAS izmitināšana nav ministrijas kompetencē, jo viņi jau ir saņēmuši starptautiskās aizsardzības statusu. Par SAS sociālekonomiskās iekļaušanās koordināciju atbildīgā Labklājības ministrija nesaredz par iespējamu pārņemt savā rīcībā Iekšlietu ministrijas struktūrvienību, jo tas nozīmētu papildu administratīvo slogu. Šī nesaprašanās atklāja būtisku Rīcības plāna nepilnību. Ir vienkārši nodalīt dažādos uzņemšanas un integrācijas posmus, lai veiksmīgi sadalītu uzdevumus un atbildības, taču šie posmi savstarpēji pārklājas un mijiedarbojas. Skaidra uzdevumu noteikšana var atvieglot patvēruma politikas ieviešanu, bet var rasties situācijas, kurās politiskās gribas trūkums līdz ar konkrētu darbu sadalījumu var novest strupceļā.

2. Sods par nesavlaicīgu uzturēšanās atļaujas atjaunošanu

Ģimenēm pēc atgriešanās Latvijā nereti jāatjauno termiņuzturēšanās atļaujas, kuras Latvijā alternatīvā statusa saņēmējiem sākotnēji tiek piešķirtas uz vienu gadu. SAS lielākoties ir atradušies ārpus Latvijas ilgāk par atļaujas derīguma termiņu. Katram ģimenes loceklim, kurš atgriezās Latvijā 2019.gada jūnijā, tika noteikts sods 35 EUR apmērā, tajā skaitā sods tika noteikts arī nepilngadīgajiem bērniem, summai kopumā sastādot pat 210 EUR vienai ģimenei. Nemot vērā, ka SAS nereti ir ierobežoti iztikas līdzekļi pēc atgriešanās Latvijā, šādi sodi vēl vairāk sarežģī viņu sociālekonomiskās iekļaušanās iespējas.

3. Sociālā darbinieka un sociālā mentora atbalsts

Saskaņā ar SIF īstenotā projekta “Dažādības veicināšana” īstenošanas noteikumu 32. un 33.pantu, sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumi starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir pieejami 12 mēnešus pēc statusa saņemšanas. Personām, kuras Latvijā atgriežas pēc otrreizējās pārvietošanās, noteiktais termiņš jau ir pagājis un sociālā darbinieka un mentora pakalpojumi vairs nav pieejami. Sociālā

darbinieka un sociālā mentora atbalsts būtiski atvieglotu atkārtotas dzīves Latvijā atsākšanu, īpaši ņemot vērā to, ka starptautiskās aizsardzības saņēmēji nereti ir devušies prom uzreiz pēc statusa saņemšanas un nav pilnā apjomā iesaistījušies sociālekonomiskās iekļaušanās pasākumos iepriekš.

Kā tika norādīts jau Sākotnējā izvērtējumā, ir nepieciešams stiprināt šī pakalpojuma ilgtspējību. Pakalpojuma pieejamības laika posma pagarināšana būtu viens veids, kā to nodrošināt. Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumiem būtu jābūt pieejamiem arī pēc tam, kad pirmais gads pēc starptautiskās aizsardzības saņemšanas jau pagājis. Tas palīdzētu sniegt nepieciešamo atbalstu ne tikai tiem SAS, kuri atgriezušies Latvijā pēc otrreizējās pārvietošanās, bet arī tiem, kuriem dažādu iemeslu dēļ atbalsts nepieciešams ilgāk. Tas būtu sociālā darbinieka ziņā izvērtēt, cik intensīvs un uz cik ilgu laiku atbalsts būtu nepieciešams.

Šī pakalpojuma ilgtspējību ietekmē arī tas, ka pakalpojums šobrīd tiek nodrošināts projektā "Dažādības veicināšana". Ir nepieciešams nodot projekta laikā iegūto pieredzi un zināšanas pašvaldībām, precīzāk - pašvaldību sociālajiem dienestiem. Lai to paveiktu, jāmāca pašvaldības sociālo darbiniekus strādāt ar SAS. Šis process veicinātu arī plašāku izpratni par pieejamajiem atbalsta mehānismiem gan pirmā gada laikā pēc starptautiskās aizsardzības statusa saņemšanas, gan vēlāk, gan arī pēc atgriešanās pēc otrreizējās pārvietošanās. Tāpat tas nozīmētu SAS integrācijas politikas principu pārnešanu arī uz pašvaldību līmeni, uzlabojot kopējo patvēruma politiku.

4. Pieejamais atbalsts

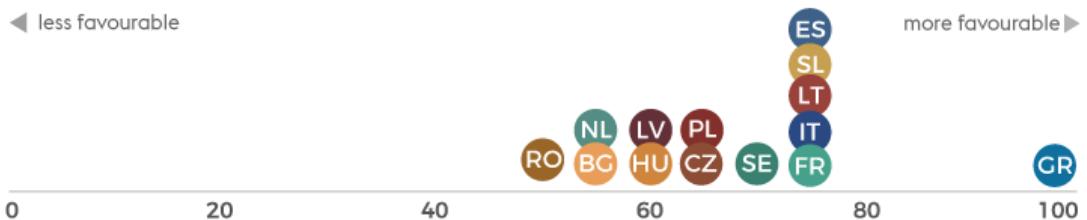
Latvijā atgriezto ģimēnu situācija izceļ būtiskas atšķirības starp dažādajām starptautiskās aizsardzības saņēmēju kategorijām, kuras pastāv tieši uzturēšanās atļaujas veida dēļ. Tikai personām ar bēgļa statusu ir pieejami valsts sociālā nodrošinājuma pabalsti, tajā skaitā ģimenes pabalsts un bērna kopšanas pabalsts. Šeit jāatgādina, ka Latvija, pievienojoties ES Pārvietošanas programmai, par prioritārām uzņemšanā izvirzīja tieši ģimenes ar bērniem, kuras šāda regulējuma

dēļ nu ir uz nabadzības sliekšņa. Šis aspekts Sākotnējā izvērtējumā ir tīcīs identificēts kā viens no būtiskākajiem izaicinājumiem SAS integrācijai Latvijā, kas arī ir veicinājis ottreizējo pārvietošanos. Turklat pēc atgriešanās no otrreizējās pārvietošanās tie SAS, kuri saņēmuši alternatīvo statusu, var pretendēt uz atbalstu tikai no pašvaldības vai nevalstiskajām organizācijām.

NIEM 1. izvērtējuma salīdzinošie dati par sociālo aizsardzību norāda, ka šīs dimensijas tiesiskais un politiskais ietvars ir būtiski jāpilnveido, lai tas klūtu labvēlīgāks gan personām ar bēgla, gan alternatīvo statusu. Sociālo aizsardzību nosakošais tiesiskais regulējums ir viens no vismazāk labvēlīgajiem projekta dalībvalstu vidū.

1.izvērtējums: Sociālais nodrošinājums

Tiesiskais regulējums

Rīcībpolitika

Skalā '0' apzīmē vismazāk labvēlīgo regulējumu un '100'- vislabvēlīgāko regulējumu.

Datu analīze: Migration Policy Group, Brisele. Datu vizualizācija: Institute of Public Affairs, Varšava.

Taču arī pašvaldības atbalsts nav vienkārši pieejams. Pašvaldības atbalsts pienākas tikai tiem, kuri jau deklarējuši savu dzīvesvietu attiecīgajā pašvaldībā. Pirms SAS ir atraduši dzīvesvietu, atbalsts nav pieejams. Tas nozīmē, ka atbalsts nav pieejamslaikā, kad tas visvairāk nepieciešams - atsākot dzīvi Latvijā un cenšoties uzsākt bērnu izglītības procesu. Turklat, ja tie SAS, kuri atgriezušies Latvijā, īslaicīgi uzturas

Muceniekos, kur dzīvesvietu deklarēt nav iespējams, uz pašvaldības atbalstu pretendēt nevar.

Šai situācijai iespējami divi risinājumi, kuri prasa politisko izšķiršanos par to nepieciešamību. Pirmkārt, valsts atbalstam jātiekt saistītam nevis ar uzturēšanās atļaujas veidu, bet gan ar starptautiskās aizsardzības statusu, kas prasa grozījumus Valsts sociālo pabalstu likumā. Otrkārt, jādod iespēja SAS pieteikties sociālajam atbalstam pašvaldībā arī bez dzīvesvietas deklarēšanas. Tā vietā varētu tikt izmantotas individuālas vienošanās starp palīdzības saņēmēju un pašvaldību, un, izvēloties šādu risinājumu, jāizstrādā mehānisms, lai varētu izsekot tam, kurā pašvaldībā SAS saņem atbalstu. Līdz šim neviens no risinājumiem nav saņēmis politisko atbalstu.

5. Starptautiskā aizsardzība Latvijā un cieņpilnas dzīves koncepts

Piešķirot starptautisko aizsardzību, valstis apņemas nodrošināt SAS cieņpilnu dzīvi jaunajā mītnes zemē. Cieņpilna dzīve (dignified life) ir caurvijošs koncepts starptautisko tiesību izpratnē par bēglu uzņemšanu, un ir nostiprināts gan Eiropas Savienības rīcībpolitikas ietvarā (2016), gan ANO Globālajā deklarācijā par bēgliem, kuru Latvija atbalstīja 2018.gada decembrī. Taču Rīcības plānā iekļauts mērķis veicināt sociālekonomisko iekļaušanu, liekot uzsvaru uz "Latvijas apstākļiem piemērotas" patvēruma sistēmas izveidi un nepievēršot teju nekādu uzmanību SAS rīcībspējai, prasmēm un cieņpilnai dzīvei Latvijā ilgtermiņā. Eošais politiskais ietvars pretnostata Latvijas sabiedrību un bēglus, nevis saredz bēglus kā vienu no Latvijas sabiedrības grupām. Tas atspoguļojas arī tajā, ka "sociālekonomiskās iekļaušanas" atbalsta aktivitātēm finansējums nav paredzēts vai ir tīcis atrasts uz ūsu laika posmu jau uzsāktajos vai iecerētajos projektos.

Otrreizējā pārvietošanās ir tikusi identificēta kā viens no izaicinājumiem Latvijas patvēruma politikas īstenošanā un Rīcības plāna ieviešanā Informatīvajā ziņojumā valdībai 2017.gada beigās līdz ar uzdevumu

Labklājības ministrijai piedāvāt risinājumus līdz 2018.gada 31.martam.¹⁹ Ziņojuma sagatavošanas brīdī SAS atgriešanās pēc otrreizējās pārvietošanās bija tikai iespējamība. Brīdī, kad NVO un mediji centās pievērst sabiedrības un politikas veidotāju uzmanību grūtībām, ar kurām saskaras atgriezušies SAS, tapa skaidrs, ka valdības pašas apstiprinātajā ziņojumā norādītajām problēmām risinājumi joprojām nebija rasti. Joprojām nav bijusi pausta politiskā griba šos izaicinājumus risināt, un līdz ar Rīcības plānu ieviestie koordinācijas rīki ir bezspēcīgi brīdī, kad lēmumiem jābalstās politiskās izvēlēs.

2019.gada jūlijā Tiesībsargs rosināja augsta līmeņa diskusiju par atgriezušos SAS situāciju. Tiesībsarga birojs ir spēlējis nozīmīgu lomu SAS situācijas uzraudzībā Latvijā, īpaši diskriminācijas un netaisnīgas attieksmes gadījumos. Līdz ar to, Tiesībsargs mudināja atbildīgās institūcijas piedāvāt risinājumus atgriezušos SAS izaicinājumu risināšanai. Savā vēstulē atbildīgajām iestādēm Tiesībsargs atsaucas uz starptautiskiem un ES pamatprincipiem bēgļu uzņemšanai un integrācijai.²⁰ Iekšlietu, Labklājības un Kultūras ministrijas savās atbildēs²¹ iekļāva vien jau esošā atbalsta apkopojumu, nevis piedāvājumus situācijas uzlabošanai.

Pēc sarakstes, Tiesībsargs 2019.gada oktobrī rīkoja apaļā galda diskusiju augsta līmeņa ierēdņiem un NVO. Tiesībsargs Juris Jansons pamatoja šādas diskusijas nepieciešamību, sakot:

*"Šeit nav runa par tūkstošiem, un ne pat par simtiem. Šobrīd tā ir neliela kopa cilvēku, kas atgriezti atpakaļ Latvijā. Bet jau tagad nav sistēmiska risinājuma. Valstij ir pēdējais brīdis, lai atrastu koordinētu un sistēmisku situācijas noregulējumu, jo nav izslēgts, ka Latvijā tiks atgriezti arī citi cilvēki, kuriem Latvija piešķirusi starptautisko aizsardzību. Ir vairāk nekā naivi iedomāties, ka visu smagumu uz saviem pleciem paņems nevalstiskās organizācijas."*²²

¹⁹ [Informatīvais ziņojums "Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi"](#)

²⁰ [Par Sīrijas pilsonu ģimenēm, kam Latvijas Republikā piešķirta starptautiskā aizsardzība.](#)

²¹ [Par Sīrijas pilsonu ģimenēm, kam Latvijas Republikā piešķirta starptautiskā aizsardzība \(papildināta ar iestāžu atbildēm\).](#)

²² [Apaļā galda diskusija par Sīrijas pilsonu ģimenēm, kam Latvijas Republikā piešķirta starptautiskā aizsardzība..](#)

Taču šī apalā galda diskusija nenesa gaidīto rezultātu, un Tiesībsargs vēlreiz apkopoja atgriezušos SAS izaicinājumus vēstulē ministru prezidentam A.K. Kariņam 2020.gada februārī. Tiesībsargs norādīja, ka atbalsts SAS nedrīkst būt formalitāte, īpaši situācijās ar ģimenēm ar nepilngadīgiem bērniem. Viņš noraida salīdzinājuma ar vietējiem iedzīvotājiem pamatotību, jo abu grupu situācija ir atšķirīga.²³

Šajā situācijā Tiesībsargs faktiski uzņēmās koordinējošo lomu, lai rastu risinājumu atgriezušos SAS uzņemšanai un integrācijai, lomu, kura faktiski būtu jāpilda citai iestādei - Labklājības ministrijai. Lai gan Rīcības plāna darbība neapstājās līdz ar ES Pārvietošanas programmas noslēgumu, trūkumi Rīcības plāna ieviešanā un koordinācijā izgaismo ilgtermiņa pieejas SAS integrācijai Latvijā trūkumu. Turpinājumā apskatīta mājokļa dimensija, kas paspilgtina visaptverošas, ilgtermiņa pieejas nepieciešamību.

3. Mājoklis kā integrācijas veicinātājs un rādītājs

Pieejā mājoklim ir saistīta ar citām integrācijas dimensijām un ir īpaši nozīmīga agrīnās integrācijas pasākumu veiksmei vai neveiksmei.

Nacionālo mājokļu politiku kopumā raksturo sistēmiskas pieejas trūkums, jo līdz šim nav pieņemts nacionālās mājokļu politikas stratēģijas, kas definētu vēlamās atbalsta formas un ilgtermiņa mērķus. 1990.gadu sākumā iesāktā mājokļu privatizācija un restitūcija radīja asimetrisku mājokļu apdzīvošanas veidu, kā rezultātā vairāk kā 80% no iedzīvotājiem ir mājokļu īpašnieki. Šres tirgus ir ļoti mazs un tikai aptuveni 10% iedzīvotāji īrē mājokli, kamēr atlikusī daļa piedalās neformālā mājokļa lietošanā. Cenas privātajā ūres tirgū ir būtiski augušas, jo pēdējo desmit gadu laikā aizvien lielāka daļa iedzīvotāju augsto ienākumu grupā izvēlās īrēt nevis pirkt mājokli. Zemo ienākumu un neaizsargātām grupām kopumā tas rada papildus šķēršļus droša un stabila mājokļa nodrošināšanā.

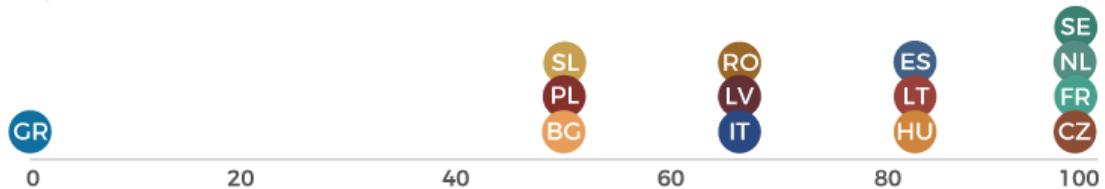
²³ [Tiesībsargs aicina Ministru prezidentu pārskatīt atbalsta apmēru bēgliem un personām, kam piešķirts alternatīvais statuss](#). Tiesībsargs.

Lai arī mājokļu vidējās izmaksas, kā arī izmaksu slogs ir ievērojami zem Eiropas Savienības un OECD vidējiem rādītājiem, mājokļu kvalitāte ir zema. Latvijā ir augstākā mājokļu pārapdzīvotība starp OECD valstīm, kas ir īpaši akūta problēma infekciju epidēmiju kontekstā. Mājokļu situāciju raksturo arī zems jaunu mājokļu būvniecības līmenis, kas ir saistīts ar aizvien stingrākiem normatīvajiem aktiem, zema iedzīvotāju pirktpēja, kā arī publisko investīciju trūkums – faktoru kopums, kas rada papildus īzaicinājumus mājsaimniecībām atrast piemērotu mājokli, kas ir situēts ģeogrāfiski tuvu labām nodarbinātības iespējām.

Šobrīd pastāv divas atbalsta formas: valsts sniegtās garantijas hipotēkām, kas pārsvarā ir pieejamas augstāko ienākumu grupām un tātad faktiski nepieejamas starptautisko palīdzību saņēmējiem, un pabalsti, ko piešķir pašvaldības trūcīgām mājsaimniecībām. Jebkāda veiksme darba tirgū var tādējādi nozīmēt mājokļa atbalsta zaudēšanu, jo šobrīd nepastāv rīcībpolitika mērķēta uz pieejamu mājokļu nodrošināšanu vidēji-zemo ienākumu grupai un neaizsargātām grupām, kā piemēram starptautisko palīdzību saņēmējiem (SAS). Papildus, sociālo mājokļu sektors, kas ir pašvaldības pārziņā ir mazs, ģeogrāfiski attāls un sliktas kvalitātes.

1.izvērtējums: Mājoklis

Tiesiskais regulējums

Rīcībpolitika

Skalā '0' apzīmē vismazāk labvēlīgo regulējumu un '100'- vislabvēlīgāko regulējumu.

Datu analīze: Migration Policy Group, Brisele. Datu vizualizācija: Institute of Public Affairs, Varšava.

Kā tika norādīts *Sākotnējā izvērtējumā*, pašreizējais mājokļu atbalsts starptautiskās palīdzības saņēmējiem faktiski nav pieejams, jo tiem ir jāizpilda nosacījumi, ko viņi, kā iebraucēji nevar izpildīt. Tomēr likumiski tiem ir vienlīdzīgas tiesības uz mājokli un pabalstiem. Kā var novērot augstāk redzamajās tabulās, lai arī likumiskais ietvars ir drīzāk labvēlīgs, rīcībpolitikas ietvars tiek novērtēts kā nelabvēlīgs un ir vismazāk labvēlīgais starp visiem projekta partneriem.

SAS ir tiesības pieteikties uz pašvaldības mājokļa palīdzību, tai skaitā īres izmaksām un Likumā par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību ir noteikts, ka pašvaldības var sniegt palīdzību SAS tādā pašā veidā un apjomā, kā citiem pašvaldības iedzīvotājiem. Tomēr tas nav noteikts, kā pašvaldību pienākums, kas padara pieejamo atbalstu neprognozējamu. Papildus, personai ir jābūt deklarētai attiecīgās pašvaldības dzīvesvietā, dažos gadījumos pat vismaz trīs līdz piecus gadus, pirms tā ir tiesīga saņemt pašvaldības palīdzību – nosacījums, ko SAS nevar izpildīt bez pieejas mājoklim. Tas veido apburto apli – atbalsts mājoklim nav pieejams, ja vien mājokļa situācija jau nav atrisināta.

Turklāt, SAS nav noteikta kā neaizsargāta grupa, kurai ir tiesības saņemt ierastos mājokļu pabalstus un likumā nav noteikta mērķēta mājokļa atbalsta pieejamība starptautiskās palīdzības saņēmējiem. Jau Rīcības plāna agrīnajā īstenošanas procesā, mājoklis tika atzīmēts, kā viens no galvenajiem izaicinājumiem veiksmīgas SAS sociālekonominiskās integrācijas jomā un Ekonomikas ministrijai tika uzdots apsvērt iespējamos risinājumus, tomēr mērķēti risinājumi netika ieviesti.

2017.gadā SIF uzsāka pilotprojektu, lai atrastu risinājumu mājokļu problēmai. Projekta ietvaros vairākas ģimenes saņēma kompensāciju par īres izmaksām. Atmaksātais apjoms bija atkarīgs no ģimenes lieluma, kā arī aktīvu dalību dažādos integrācijas pasākumos saistīti ar valodas apguvi, nodarbinātību un izglītību. Projekta laikā palīdzību saņēma piecas ģimenes ar bērniem un divas no tām saņēma palīdzību visa projekta laikā (14 mēneši). Projekta noteikumi paredzēja, ka SAS paši veica rēķinu maksājumus un tikai pēc tam saņēma līdzekļu atmaksu, šādi kultivējot atbildības izjūtu.

Pilotprojekts sniedza iespēju izvērst sadarbību ar pašvaldībām, jo tika atzīts, ka atbalsts mājoklim bez citām atbalsta formām nepalīdzēs sasniegt vēlamos rezultātus un neveicinās SAS sociālekonomisko integrāciju. Pilotprojekta sākumā SIF vērsās pie vairākām pašvaldībām, bet vairākums atteicās piedalīties pieredzes un savu sociālo darbinieku zināšanu trūkuma dēļ.²⁴ Beigās pilotprojektā piedalījās divas pašvaldības – Rīgas un Jelgavas.

Par spīti pieejamam finansējumam un valdības un pašvaldības atbalstam, SAS joprojām bija grūtības atrast mājokli – diskriminācija un īpašnieku nevēlēšanās formalizēt īres līgumus bija noteicošie šķēršļi. Tajā pašā laikā, kad mājoklis tika atrasts, visas ģimenes atzina šīs atbalsta formas nozīmi. Viena ģimene apgalvoja, ka pēc pilotprojekta pirmā posma, tā var nodrošināt mājokļa un citas vajadzības bez papildus atbalsta.²⁵

Pilotprojekts arī izgaismoja nepieciešamību pēc mērkēta atbalsta nodarbinātības, izglītības un valodas apguves jomās. Lai arī ir svarīgi atzīmēt, ka uztraukumu novēršana saistībā ar mājokļa atrašanu ļauj SAS koncentrēties uz citām integrācijas aktivitātēm, ja tās nav piemērotas vai pat ir neesošas, mājoklis nenodrošinās vēlamo integrācijas funkciju. Lai SAS spētu atļauties mājokli ilgtermiņā, tiem ir nepieciešamas valodas zināšanas un nodarbinātība vai zināšanas par pieejamām mājokļa atbalsta formām. Mājokļu pilotprojekts tika pareizi uzlūkots, kā iespēja apgūt citas prasmes un pieredzes un uzrādīja cerīgus rezultātus. Tomēr valdība izlēma neturpināt šo iniciatīvu ilgtermiņā.

²⁴ [Informatīvais ziņojums "Par pilotprojekta mājokļa nodrošināšanai ģimenēm, kurām piešķirts bēgla vai alternatīvais statuss, turpināšanu"](#)

²⁵ [Informatīvais ziņojums "Par pilotprojekta mājokļa nodrošināšanai ģimenēm, kurām piešķirts bēgla vai alternatīvais statuss, turpināšanu"](#)

Noslēgums

Vissvarīgākā problēma kopš 2016.gada ir bijusi otrreizējā pārvietošana, kas ir izgaismojusi Rīcības plāna trūkumus: pārlieku stingri sadalītas atbildības, pastāvīgas palīdzības trūkums, piešķirtā statusa dažādotais integrācijas process un mājokļa atbalsta neesamība. Visas šīs problēmas pavada vispārējs politiskās gribas trūkums, kā arī nogurums saistībā ar vēlmi tās atrisināt.

Gandrīz visas rekomendācijas, kas norādītas *Sākotnējā izvērtējumā* joprojām ir aktuālas. Zemāk norādītie aicinājumi rīkoties ir pēdējo četru gadu būtiskāko problēmu kopsavilkums:

- Veidojot nacionālo mājokļu stratēģiju, starptautiskās palīdzības saņēmēji ir jāidentificē, kā viena no grupām, kam ir tiesības saņemt pašvaldības palīdzību, sociālo mājokļu un pabalstu formā.
- Pagarināt nevalstiskā sociālā darbinieka pakalpojumus no 12 līdz 24 mēnešiem. Pēdējos 12 mēnešus palīdzības nepieciešamību nosaka sociālais darbinieks.
- Uzlabot pašvaldību kapacitāti sociālo pakalpojumu sniegšanā, nozīmējot valsts finansētu budžeta pozīciju pašvaldības sociālo darbinieku kvalifikācijas celšanai.
- Mainīt sociālo pabalstu likumu, savienojot valsts atbalsta pieejamību ar starptautiskās aizsardzības statusu nevis ar uzturēšanās veidu.
- Atcelt noteikumu par deklarētu dzīvesvietu kā priekšnosacījumu mājokļa atbalstam. Vienota reģistra izveide, kur pašvaldības fiksētu palīdzības sniegšanu, novērstu situāciju, kurā SAS varētu vienlaicīgi pieteikties uz palīdzību vairākās pašvaldībās.
- Iesaistītājām institūcijām ir jāattīsta Rīcības plāns, uzlabojot nozīmēto atbildību elastīgumu, ņemot vērā otrreizējās pārvietošanās iespēju.

ALL IN FOR INTEGRATION

NIEM

Starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas izvērtēšana un uzlabošana

www.forintegration.eu

www.providus.lv

Projekts tiek īstenošs ar Eiropas Savienības Patvēruma,
migrācijas un integrācijas fonda atbalstu.